

Müstəqilliyimizə çox az vaxt qalırdı...

Qanköçürmə İnstitutunda

20 yanvar, 1990-cı il səhəri... Vətəninini, millətini sevmən hər kəsin düşüncəsində yalnız bir fikir var idi: "Mən nə edə bilərəm?". Maşınım əyləşib Mərkəzi Komitəyə tərəf sürdüm. Çünki son günlər əsas hadisələr MK-nın önündə yaradılmış tribunanın ətrafında cərəyan edirdi. Mümkün olan yerdə maşını birtəhər park edib binanın qarşısına gəldim. Mikrofon arxasında bir-birini əvəz edən natiqlər alovlu-alovlu çıxışlar edirdilər. Amma arada fasilələr edilir, bu fasilələr zamanı qan tələb olunan yaralıların yerləşdiyi tibb müəssisələri barədə elanlar verildirdi. Və mən xalqımızın böyüklüyünün məhz həmin anlarda bir daha şahidi oldum. Mərkəzi Komitənin qarşısında yığılmış xalq kütləsinin içindən dərhal yüzlərlə insan qan verməyə hazır olduqlarını bildirdilər. Fərdi maşın sahibləri əllərini qaldırır, qan vermək istəyənləri öz avtomobillərinə yerləşdirirdilər. "Zaparojets"imə də məndən başqa daha 6 nəfər oturdu. Elan edilən xəstəxanalarından adı yadımda qalan, el içində "Kaspar" xəstəxanası adlanan səhiyyə obyekti idi. Məşhur "Olimp" mağazasından bir az yuxarıda yerləşən xəstəxanaya, yollar boş olduğundan, 10 dəqiqəyə çatdıq. Vaxtı ona görə qeyd edirəm ki, bizim bir dəqiqə də olsun vaxt itirmədiyimizə baxmayaraq, artıq xəstəxananın qarşısında qan vermək istəyənlərdən ibarət böyük bir izdiham var idi. Bir az keçməmiş, xəstəxananın mərkəzi girişindən bir həkim çıxıb, hündür səslə elan etdi ki, "Ay camaat, burda vaxt itirməyin. İçəridə kifayət qədər qan verən adam var. Sizə növbə çatmayacaq. Yaxşı olar ki, başqa xəstəxanalara müraciət edəsiniz!". Mən ona yaxınlaşıb, "haranı məsləhət görürsünüz" deyər soruşdum. O, tələsik, hardasa Lenin prospekti ilə Bakıxanov küçəsinin kəsişdiyi yerə yaxın bir məhəllədə Qanköçürmə İnstitutu var, çalışın, ora gedin. İnstitutu tez tapdıq. İçəri girdik. Şahidi olduğum mənzərə bu gün də gözümün qabağındadır. Dəhlizdə uzun canlı növbə vardı. Dəhlizin ortasında isə baş-başa qoyulmuş masalar düzülmüşdü. Masaların üstündə böyük miqdarda stəkanlar və yarım litrlik bankalar, su ilə dolu çaydanlar, içində şəkər tozu olan polietilen torbalar, xörək qaşıqları qoyulmuşdu. Tibb bacıları cəld hərəkətlərlə qab-

lara şəkər tozu və su töküüb qarışdırır, beləliklə, şərbət düzəldib sıra ilə irəli ötürür, qabaqda isə xüsusi təyin edilmiş tibb işçiləri bu şərbətləri qan vermək istəyənlərə paylayırdılar. Mən orada olanda, içəridə ən azı bir neçə yüz nəfər adam var idi. Mənim "sənişinlərim" də bir anda həmin növbəyə qarışdılar. Birdən bir qadın höknürtüsü eşitdim. Başımı çevirib, döşəmədə yarımuzanmış vəziyyətdə bir gənc qadın gördüm. Onun ağlaya-ağlaya dedi ki, "Həkim, qurban olum, görsən ki, huşumu itirmişəm, dayanma, mənim qanım çoxdur, məndən lazım olandan da çox qan götür!!!". Sonralar uzun müddət hər yerdə gözüm o qızı axtarırdı. Sadəcə, əlindən öpüb, "çox sağ ol" demək üçün. Əgər, təsadüfən, həmin qadın mənim bu yazımı oxuyursa, ona minnətdarlığımı bu gün bildirir, qarşısında baş əyirəm.

Mən dərhal maşına oturub təkrar Mərkəzi Komitənin qarşısına gəldim, daha 5 nəfəri götürüb Qanköçürmə İnstitutuna gətirdim, bu dəfə özüm də qan verdim.

Elmlər Akademiyasında

Tanınmış bir jurnalist dostum mənə zəng edib dedi ki, bir qrup ziyalı Elmlər Akademiyasının Kommunist küçəsindəki binanın iclas zalına yığışib, yaranmış vəziyyəti müzakirə etmək istəyir. Gəl, biz də ora gedək.

Yarım saatdan sonra orada idik. İçəridə çoxlu tanış və tanınmış simalar var idi. Dəhlizdə jurnalist Nəcəf Nəcəfovun Xalq Şairi Bəxtiyar Vahabzadə ilə nəyi isə həyəcanla müzakirə etdiyini gördük və onlara yaxınlaşdıq. Məni gören kimi, "Bəxtiyar müəllim, tanış olun, bu da bizim partokrat dostumuz. Belə işləri o yaxşı bilməlidir" (Nəcəf məni peşəkar komsomol və partiya keçmişimə işarə vuraraq, həmişə yumorla "partokrat" deyər çağırırdı). Nəcəf deyirdi ki, baş vermiş bu böyük faciəyə xalqımız qəti cavab verməlidir, özü də tək küçələrdə, meydanlarda, qəzet səhifələrində deyər, həm də rəsmi tribunalarda, hökumət səviyyəsində! Burda yığılmış ziyalıların bir ümumi fikri var ki, bu da Ali Sovetin növbədənənar, fəvqəladə sessiyasının çağırılması idi. Amma bildirdik ki, nədən başlayaq. Qısa fikir mübadiləsindən sonra mənimlə Bəxtiyar müəllimin arasında, təzə tanış ol-

mağımıza baxmayaraq, müəyyən bir istilik və etimad yarandı.

Növbədənənar sessiyaya hazırlıq

Partiya-komsomol orqanlarında işlədiyim zaman onlarla qurultay və konfranslarının təşkilində iştirak etmişdim. Ona görə də böyük tədbirin təşkili işin içində olmayan adama çətin gəlirdisə, mənim üçün hər şey aydın idi: Ali Sovetin sədri Elmira Qafarova ilə danışmaq, sessiyanın yerini və vaxtını müəyyən etmək, deputatların Ali Sovetdəki qeydiyyat və rəqəllərindən onların əlaqə telefonlarını götürərək, sessiyaya dəvət etmək. Daha bir dəqiqədən sonra Bəxtiyar Vahabzadə artıq Elmlər Akademiyası prezidentinin iş otağında ki hökumət telefonu ilə Elmira xanım Qafarova ilə danışırdı. Razılıq əldə olundu. Bəxtiyar müəllim sessiyanın Elmlər Akademiyasında keçirilməsini təklif edəndə Elmira xanım buna etiraz edərək bildirdi ki, "Yox, Bəxtiyar müəllim, deputatın evi Ali Sovetdir, qoy sessiya elə orada keçsin". Məsələyə nöqtə qoyulandan sonra, Bəxtiyar müəllim Elmira xanımdan xahiş etdi ki, icazə verin, deputatların dəvət olunmasında mənim nümayəndəm də iştirak etsin. Bu yolla mən, Bəxtiyar müəllimin xeyriyyəsi, Elmira Qafarovanın icazəsi ilə Ali Sovetə gəldim.

Məni girişdə qarşılayan və "Bəy, bəy" deyər müraciət edən Ali Sovet işçilərinə dedim ki, mənə bəy deməyin, mən də sizlərdən biri, dövlət məmuruyam. Bir qədər keçməmiş məni şöbə müdiri Cahangir Nəcəfovun iş otağına gətirdilər. Cahangir müəllim məni səmimi qarşıladı, lakin ilk dəqiqələrdə bir az ehtiyatla danışırdı. Söhbət əsnasında ortaya ümumi tanışlıqlar çıxandan sonra, etibarsızlıq buzu əridi (bizim isti münasibətlərimiz bu gün də qüvvədədir). Üzərində deputatların telefonları qeyd olunmuş qeydiyyat və rəqəllərini aramızda bölüşdürüb, bir-bir deputatlarla zəng etməyə başladığıq. O saatlar insanların ən çox əziyyət çəkdiyi məqam məlumatsızlığı idi. Televiziya mərkəzi partladılmışdı. Yeganə ümid yeri radio idi. O isə susurdu. Lakin buna baxmayaraq, hamı radioları qoşulmuş vəziyyətdə saxlamışdı. Elə biz də. Məhz bunun sayəsində, təxminən 1,5 - 2 saat gərgin işdən sonra, birdən-birə radiodan Bəxtiyar Vahabzadənin səsi-

ni eşitdik. Həyəcanımdan onun o vaxt dedikləri tam yadımda qalmayıb. Amma onu dəqiq eşitdim ki, o radio vasitəsilə Ali Sovetin fəvqəladə Sessiyasının keçiriləcəyini elan edir, bütün deputatları Ali Sovetin binasına dəvət edirdi. Bəxtiyar müəllim, o gərgin şəraitdə, Moskva hərbiçilərinin Bakıda at oynatdıqları vaxtda efirə yol tapa bilmişdi...

Sessiyanın başlanmasına dörd saat qalırdı

Hiss edirdim ki, nə isə çatışmır. Məsələhləşməyə də kimsə yox idi. Bu sessiya tək məzmununa görə yox, həm də tərtibatına görə fəvqəladə bir sessiya olmalıydı. Ali Sovetin binasından çölə çıxdım. Kirov adına Dağüstü parkın Ali Sovetin binasına yaxın olan hissəsində şəhidlərin dəfni üçün qəbirlər qazılırdı. İşlərə rəhbərlik edənlərdən biri Bakı Şəhər Sovetinin Kommunal-Təsərrüfat İdarəsinin rəisi Məlik Məlikov idi. Həyatda adətən şən və zarafatçı olan Məlik müəllimin üzündə böyük bir kədər var idi. Onu gören kimi, ağılıma bir fikir gəldi. Ona yaxınlaşdım. Aramızda yaxın münasibətlərin olmasına baxmayaraq, Məlik müəllim mənə baxıb, salamsız-kələmsız, quru səslə "Nə lazımdır?" deyər soruşdu. Mən də eyni tonla ona cavab verdim: "Bir top qara parça". Məlik müəllim çox düşünmədən, heç nə soruşmadan, sürücüsünü çağıraraq tapşırırdı ki, bu yoldaşı "Qurud Qapısı" qəbiristanlığının idarəsinə apar, mənim adımdan da ki, ona bir top qara parça versinlər. Artıq 1 saatdan sonra, mən, o vaxtlar Ali Sovetdə məsləhətçi vəzifəsində işləyən bir tanışla, Ali Sovetin İclas zalının "tərtibatı" ilə məşğul idik. Tez bir zamanda Rəyasət Heyətinin masası və xitabət kürsüsü qara parçaya büründü, kişi deputatlara qollarına bağlamaq üçün qara parça zolaqlar, qadınlara isə qara ləçəklər payladıq.

Ali Sovetin hələ işinə başlamamış Sessiyası, bununla Moskvaya artıq öz ilk rəmzi etirazını bildirmiş oldu.

Təyin olunmuş vaxta artıq az qalmışdı. Zal yavaş-yavaş deputatlarla dolurdu. Bakıya giriş məhdudlaşdırıldığından, rayonlardan gələn deputatlar süni maneələrlə üzleşirdilər. Komendant saatının Bakıda ilk dəfə elan edildiyindən, onun nə cür həyata keçiriləcəyi çoxları üçün qaranlıq idi. Tezliklə buna aydınlıq gətirildi. Yazıçı Əlfə Qası-

movun oğlu, o illər əhalinin arasında böyük rəğbət qazanmış "Dalğa" proqramının aparıcısı İlqar Qasimovun qətiyyətli səsi sükutu pozdu. O, xitabət kürsüsünün altında dayanaraq, üzünü zala tutub, hiçqırığına boğa-boğa dedi: "Qardaşlar, bacılar! Bugünkü Sessiya Azərbaycanın müasir tarixinə mühüm bir səhifə kimi daxil olacaq. O, mütləq yaddaşlarda qalmalıdır. Mən məhz bu məqsədlə, çəkiliş qrupu ilə birgə bura gələrkən, Bakı şəhərinin komendantı polkovnik Dubinyakin əsgərləri bizim bütün çəkiliş avadanlığımızı əlimizdən aldılar. Bəlkə kiminsə evində videokamerası var, gətirsin, çəkiliş edək". Hamı susurdu. Halbuki, o çağırış parlamentin deputatları arasında xeyli cari və keçmiş raykom katibləri, icra komitəsi sədrləri, nazirlər var idi.

"Məndə var. İndi gətirərəm!!!" Bunu deyən qadın səsi idi. Hamı səs gələn tərəfə döndü. Bu sözləri deyən Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti, deputat Zeynəb Xanlarova idi! Zeynəb xanım bu sözləri deyib iclas zalından çıxdı. Respublikada hakimiyyətin iflic vəziyyətinə düşdüyü o şəraitdə hərbiçilər onu saxlaya, heç SSRİ Xalq artisti olduğuna da məhəl qoymaya bilirdilər. Başımda müxtəlif fikirlər dolaşa-dolaşa, yanvarın soyuğuna baxmayaraq, küçəyə çıxıb Zeynəb Xanlarovanı gözlədim. Nə qədər gözlədiyimi bilmədim. Amma bir də gördüm ki, Zeynəb xanımın avtomobili Ali Sovetin yan girişinin qabağında dayandı. Zeynəb xanım maşından düşəndə çox həyəcanlı görünürdü. Son bir saatda onun nələr çəkdiyini təsəvvür etmək çətin deyildi.

Fikir verdim ki, Zeynəb xanım, havanın soyuq olmasına baxmayaraq, şubasını qolunun üstündən aşırıb. Sonra məlum oldu ki, kamera şubanın altında imiş!

Sessiya. SSRİ-dən çıxmağa ilk çağırış

Bu Sessiya haqqında çox yazılıb. Bu barədə söz demək, fikir söyləmək istəmirəm. Amma o gün mən də həmin gün sessiyanın xitabət kürsüsündən çıxış etdim və səbirsizliklə gözləyirəm ki, nəvələrim böyüsün və bu barədə onlara danışım.

Bu, belə oldu: Sessiya başlamamışdan əvvəl sessiyada iştirak edən deputatların sayı barədə məlumat verildi və məlum oldu ki, yetərsay yoxdur.

Rəyasət Heyətindən təklif gəldi ki, onda gəlin, sessiya deyil, deputatların yığıncağını keçirək. Əlbəttə, hüquqdan başı çıxanlar bilirdi ki, bu təxribatdır. Yığıncaq nə qərar qəbul edirsə-etsin, onun qanuni qüvvəsi olmayacaq. Ancaq məni sarsıdan o oldu ki, buna ilk etiraz edənlər ziyalılar deyil, illərlə Ali Sovetin yığıncaqlarında ağızlarına su alıb oturan fəhlə-kolxozçu deputatlar, xüsusilə, qadınlar oldu (!?). Onlar yerlərindən, az qala, bir səslə, qətiyyətlə "Yığıncaq barədə söz ola bilməz! Səhərə qədər burada qalası olsaq da, sessiya keçirməliyik!!! Fasilə elan edək və bu vaxt ərzində öz məsuliyyətsiz deputatlarınızı tapıb, bura gətirin!!!" - deyər Rəyasət Heyətindən tələb etdilər.

Tələtömlü düşüncələr içində idim. Çünki Ali Sovetə gəlməyən, əsasən də rəhbər vəzifə tutan bir çox deputatla şəxsən özüm danışırdım və onlar sessiyaya gələcəklərini bildirmişdilər. Daxili həyəcan inanılmaz həddə çatmışdı. Elə bil ki, daxilim ikilənmişdi. Bir tərəfdə nizam-intizamlı, mərkəziyyət prinsipləri əsasında formalaşmış bir məmur, o tərəfdə isə, bu vaxta qədər getdiyimiz yolun bizi dalana gətirdiyini və yeni bir ölkəyə ehtiyac olduğunu anlamağa başlayan bir sınavı vətənsəvər... Bir də gördüm ki, xitabət kürsüsünün yanında, əlimi qaldırıb, söz istəyirəm. Həmin an iclasa sədrlik edən Bəxtiyar Vahabzadə mənə söz verdi. Kürsüyə qalxıb, özümü təqdim edəndən sonra, bir çox yüksək vəzifəli deputatların sessiyaya bilərəkdən gəlmədiklərini, bunun Mərkəzin növbəti oyunu, məqsədin isə, sessiyanın keçirilməsinə əngəl yaratmağın olduğunu söylədim.

Gecədən xeyli keçmiş yetərsay düzəldi və fəvqəladə sessiya baş tutdu. Qəbul edilmiş qərarla isə, Azərbaycanın son 70 illik tarixində ilk dəfə SSRİ-dən çıxmaq barədə müddəa var idi.

Komendant saatı başladığından, səhərədək Ali Sovetin binasında qaldıq. Həyəcandan yuxumuz ərşə çəkilmişdi. Ölkə artıq həmin ölkə, xalq isə artıq həmin xalq deyildi.

Həmin gün həyatımın ən ağır, ağır olduğu qədər də ən mənalı günlərinəndən biri oldu!

Müstəqilliyimizə isə çox az vaxt qalırdı...